

RISTO KUNELIUS

FILOSOFIA TÄNÄÄN:

KUMOUSTA ODOTELTAESSA

RICHARD RORTYN
HAASTATTELU

Risto Kunelius: Kuinka arvioisit filosofian nykytilaa?

Richard Rorty: Filosofian kehitys riippuu suurista ihmisistä, miehistä ja naisista, jotka saavat aikaan jotain ennennäkemätöntä ja mielikuvituksellista. Näinä päivinä filosofia kuitenkin potee verenvähyyttä. Sitten Heideggerin ja Wittgensteinin ei ole ilmaantunut ketään erityisen merkillepantavaa ajattelijaa. He ovat viimeisimmät hahmot, joiden ansiosta itse kukin joutui hiukan korjaamaan ryhtiään ja pohtimaan, josko oli tullut ajateltua asioita väärinpäin. Tuon kaliiberin hahmoja ei vain ole viime aikoina tullut esiin.

Analyyttinen filosofia on käymässä hiukan tylsäksi. Keskustelussa ei ole mitään suurta ohjelmaa tai manifestia, ei kiinnostavia liikkeitä, joihin liittyä. On vain joukoittain päteviä ja kunnollisia ihmisiä, jotka tekevät pätevää ja kunnollista työtä. Mutta ilmassa ei ole suurta jännitystä tai jännitettä. Ei-analyyttisen filosofian saralla sodanjälkeisistä ajattelijoina suurimman vaikutuksen ovat saaneet aikaan Sartre, Foucault, Derrida ja Habermas. On vaikea sanoa, mitä heidän jälkeensä olisi tulossa. Näistä tuoreista ajattelijoina Derrida on niin idiosynkraattinen, ettei hänestä oikein ole esikuvaksi, Heidegger oli samankaltainen. Habermas taas on, totta kai, tärkeä eurooppalaisen älyllisen historian hahmo, koska hän jatkaa Kantin ja Weberin työtä, mutta hänen ajattelustaan puuttuu Foucault'n ja Derridan dramaattinen jännite ja omintakeisuus. Niille, joiden mielestä filosofian pitäisi olla aina ihmeellistä ja erilaista, Habermas maistuu vain vanhanaikaiselta.

Foucault ja Heidegger ovat kuolleet, ja Habermas ja Derrida ovat kohta 70-vuotiaita. Seuraavan sukupolven haasteen pitäisi jo olla näkyvissä, mutta ei ole mitenkään selvää, että sitä on — saati mikä se voisi olla. Analyyttisen filosofian puolella ei näytä mitenkään varmalta, että esiin

olisi nousemassa Quinen tai Davidsonin veroisia ajattelijaita. Tilanne on siis hiukan seisova. Niin analyttisen kuin ei-analyttisenkin filosofian puolella ihmiset ikään kuin levottomina ja kärsimättöminä odottavat, että jotain utta pulpahtaisi esiin.

R.K.: Onko filosofian itse itselleen asettama tehtävä siis aina ylittävää tai kumota omat entiset näkemyksensä ja koulukuntansa?

R.R.: Ainakin moderni filosofia on asettanut tavoitteensa pitkälti näin. Tosin skolastiikan aikana filosofinen toiminta toisti itseään enemmän. Ainakin pari sataa vuotta ajattelu kasvoi samoista teksteistä ja kyse oli samojen auktoriteettien sovittamisesta yhteen. Analyttinen filosofia alkaakin vaikuttaa enemmän skolastiikalta kuin modernilta, sankarilliselta filosofialta. Siitä näyttää olevan tulossa puuhaa, jossa sovitaan yhteen intuitioita. Auktoriteettia nauttivien tekstien sijaan meillä onkin auktoriteettia nauttivia intuitioita.

Mutta skolastiikan jälkeen filosofia on ollut vallankumouksien sarja. Seurasi kolmen vuosisadan verran jatkuvaa ajattelun kumousta, joka tapahtui kiinteässä kytköksessä tieteellisiin kumouksiin (kuten Newtoniin ja Darwiniin ja myöhemmin Freudiin) ja yhteiskunnallis-poliittisiin muutoksiin. Noiden vuosisatojen filosofialta alettiin odottaa kumouksellisuutta. Sitä vaan odottaa, että esiin nousisi Marxin, Kierkegaardin, Husserlin tai Carnapin kaltaisia julistajia, joiden sanoma on: ”Olemme ajatelleet tämän aivan nurinpäin, meidän pitäisikin ajatella *tällä* tavalla”. Mutta moista ei juuri nyt juuri näytä tapahtuvan, etenkin analyttisessä filosofiassa, josta on tulossa omahyväistä, itsetyytyväistä ja ammatillistunutta. Omahyväisyydessään se itse asiassa muistuttaa halveksimaamme 1600-luvun Oxbridgen rappeutunutta skolastiikkaa.

Itse uskon, että ihmiset haluavat filosofian tulkitsevan ja uudelleenkirjoittavan maailmaa radikaalisti uusilla, kiinnostavilla tavoilla. Sen meille tekivät Nietzsche, Heidegger ja monille myös Wittgenstein. Ja jos yrität mennä sanomaan näille ihmisille, että itse asiassa filosofiasta ei pitäisi etsiä vallankumouksia, he ovat pettyneitä. He ovat maksaneet lippunsa jostain aivan muusta kuin nähdäkseen, miten filosofit taitavasti ratkovat palapelin toinen toisensa jälkeen.

R.K.: Sanoit, että modernin filosofian mullistukset kytkeytyivät läheisesti tieteen kumouksiin. Kuinka luonnehtisit filosofian ja tieteen suhteita tänään?

R.R.: Filosofit eivät vieläkään ole tulleet sinuiksi Darwinin ja Freudin kanssa, mikä tahtoo sanoa, etteivät he vieläkään ole vapautuneet Kantin vaikutuksesta. Kantilla ei näet ole teoreettisessa filosofiassaan tilaa Darwinin kaltaiselle hahmolle, sen paremmin kuin hänen käytännöllisessä filosofiassaan olisi paikkaa Freudille. Jos haluaa kehittää filosofiaa, joka kasvaa Darwinin ja Freudin pohjustamasta ihmiskuvasta, on pakko hankkiutua eroon suurimmasta osasta Kantin opetuksia. Mutta jos heittää menemään pääosan Kantista, menee samalla koko filosofian professionaali idea. Juuri Kant ammatillisesti filosofian. Hän muotoili siitä oppiaineen, joka erosi tieteestä, kirjallisuudesta ja kaikesta muusta.

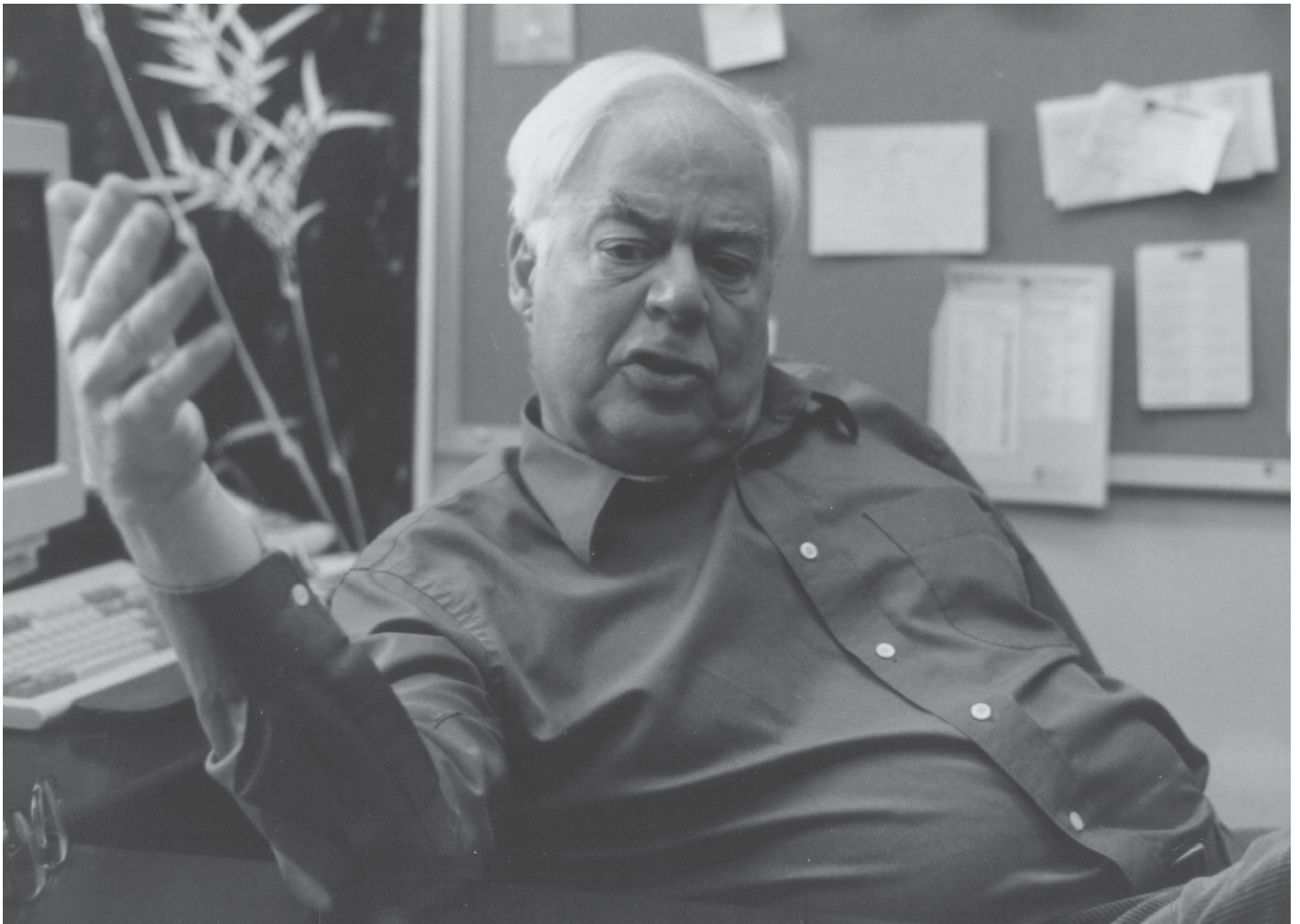
Ainakin analyyttistä filosofiaa vaivaa tätä nykyä suurehko pelko sen ammatillisuuden purkautumisesta.

kitsisi luopumista monista perinteisistä ajatuskuvioista, joissa todellisuus ja sen ilmiö, tieto ja mielipide ja muut sellaiset erottelut ovat keskeisiä.

Radikaalien darwinistien — kuten William Jamesin, Nietzschen ja muiden, jotka korostavat ihmisen ja eläinten välisen eron häilyvyyttä — torjunta jatkuu minusta edelleen 1900-luvun loppuessa. Filosofiaa repii edelleen sen yhtäältä voimakas kantilainen perimä ja toisaalta Darwinin ja Freudin esiin nostama tarve tunnustaa järjen ja moraaliluntoperäisyyden.

R.K.: Eräs este filosofian uusiutumiseen — kyvylle täyttää odotuksemme ja omat lupauksensa — ovat siis filosofian omat ammatilliset rakenteet ja filosofiluokan käsitys omasta itsestään?

R.R.: Kyllä. Analyyttinen filosofia on onnistunut kaivamaan maata omien jalkojensa alta. Se lähti aikoinaan liikkeelle sanomalla, että luonnontieteet huolehtivat empii-

Jos näet otamme Freudin, historian ja antropologian todella vakavasti, käy ajatus ammattimaisesta moraalifilosofiasta kenties mahdottomaksi. Sellainen filosofia näet edellyttää uskoa universaaliin superegoon, joka sisältyisi sellaisenaan ihmisen luontoon tai olemukseen. Ja jos todella otamme Darwinin vakavasti, täytyy ajatus totuudesta esityksen ja todellisuuden vastaavuutena korvata jollain muulla, kenties ajatuksella 'todellisuuteen sopeutumisesta' tai 'välienselvittelystä todellisuuden kanssa'. Se mer-

risistä kysymyksistä, me filosofit hoitelemme käsitteelliset ja loogiset pätkinät. Mutta darwinilaisesta vinkkelistä — tai 'naturalistisesta', 'behavioralistisesta' näkökulmasta, jos niin halutaan sanoa — on vaikea ylläpitää erottelua kielien ja tosiasian välillä, siis viime kädessä erottelua käsitteellisen ja empiirisen välillä.

Muun muassa Quine ja Davidson ovat huomauttaneet tästä, mutta samalla asettaneet itsensä hankalaan asemaan. Yhtäältä he ovat arvostettuja filosofeja, mutta toi-

saalta, jos ei olekaan olemassa mitään 'käsitteellisen alu-
etta', herää kysymys, mitä filosofit oikeastaan työkseen te-
kevät?

Jopa Davidson on ajautunut hullunkurisiin tilanteisiin. Hän muun muassa julkaisi taannoin tekstin otsikolla "To-
tuuden rakenne ja sisältö". Siinä hän omien sanojensa mu-
kaan "analysoi totuuden käsitettä". Mutta juuri tätä hän-
nen ei olisi pitänyt sanoa, koska hänen oma järjestelmänsä
kieltää, että voisimme "analysoida käsitteitä". Käsillä on-
kin kiinnostava dialektinen jännite.

*R.K.: Jos oletamme, että filosofian tarkoitus on kuvata maa-
ilmaa radikaalisti uusilla tavoilla, miksi sen pitäisi tulla
sinuiksi' esimerkiki-*

*si darwinismin
kanssa? Siksi, että Darwinin ku-
vaus maailmasta on jotenkin perus-
tavampi, todempi
tai hyödyllisempi?*

*R.R.: Koska Dar-
win, kuten Freud-
kin, on nykyään osa
valistunutta arki-
järkeä.*

*R.K.: Olet sijoitta-
nut itsesi filosofi-
an kentälle liittämällä
nimesi 'pragmatismiin',
noin sata vuotta
vanhaan koulu-
kuntaan. Miksi*

*pragmatistinen näkökulma ja kysymykset ovat tärkeitä
juuri nyt, vuosisadan lopulla?*

R.R.: Eivät ne ole nyt sen tärkeämpiä kuin vuosisadan
alussa. En usko, että pragmatistinen näkökulma olisi jo-
tenkin tullut tärkeämmäksi. Minusta vain pragmatismis-
missä on ja on aina ollut joitakin erityisiä etuja.

Pragmatismi kasvaa suoraan Darwinista. Se on hyvin
erityinen yritys sovittaa yhteen Darwin ja filosofia, eikä
minusta mikään muu filosofinen koulukunta ole tehnyt
sitä yhtä menestyksekkäästi. Pragmatismi on myös keino
siivota pois joukko vanhoja, kuolleita filosofisia kysymyk-
siä: kysymyksiä mielen ja maailman, subjektin ja objektin
suhteesta, ja niin edelleen. Darwinin avaamasta horizon-
tista eroa subjektin ja objektin välillä ei yksinkertaisesti
ole: on vain organismeja, jotka yrittävät tulla toimeen ympä-
ristössään.

*R.K.: Näetkö mitään yhteyksiä neopragmatismien nousun ja
nykyisten yhteiskunnallisten, kulttuuristen tai poliittisten
suhdanteiden välillä?*

R.R.: En ollenkaan. Tämän vuosisadan filosofiset väitte-
lyt on nähdäkseni käyty lähes tyystin poliittisista väit-
telyistä riippumatta.

Deweyn pragmatismissa oli aikanaan yhteys utoop-
piseen amerikkalaiseen demokratiaan. Mutta tätä nykyä
tämä yhteys on unohtunut, ja pragmatismi elää elämäänsä
puhtaasti filosofisena ohjelmana, jota arvioidaan sen fi-
losofisten ansioiden pohjalta. Jos pragmatismiin kohdis-
tuu vuosisadan lopulla uutta kiinnostusta, syy on pikem-
minkin se, että monet niin sanotun postmodernismin
kuuluisiksi tekemistä ajatuksista (Foucault, Heidegger,

Derrida, Nietzsche) ovat vain hyvin dramatisoituja vanho-
ja pragmatistisia ideoita. Niinpä jos ajattelee, että post-
modernismissä saattaa piillä jotain itua, mutta haluaa
pyyhkäistä pois edes osan sen mukana tulevasta soopasta,
pragmatismi näyttää aika houkuttelevalta.

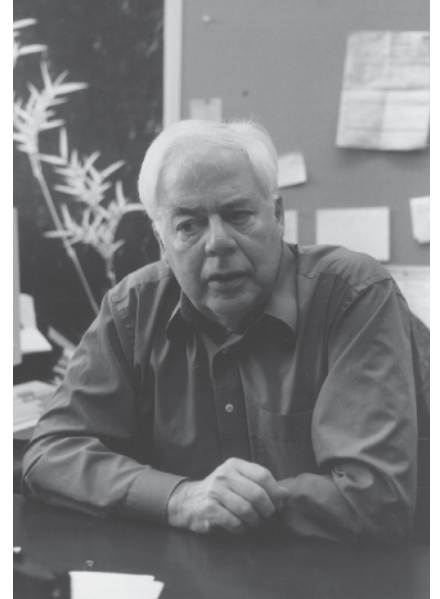
*R.K.: Mutta mikä sitten antaa Foucault'n kaltaisille
ajattelijoille kaikupohjaa? Eikö filosofia ympäröivässä il-
mapiirissä tai kehityksessä ole jotain, jonka kanssa ajatuk-
set resonoiivat?*

R.R.: Minusta Foucault'n suosio on seurausta 60-luvun
kumouksellisten liikkeiden epäonnistumisesta. 60-luvun
radikaaleista kasvaneiden professoreiden parissa on ke-
hittynyt tunne, että vanhat utopistiset, sosiaalisen demo-
kratian projektit ovat vailla toivoa, ne eivät koskaan
käykään toteen. He ikäänkuin sanovat
sitten itselleen: "Meidän täytyy
heliittää marxis-
mista, mutta em-
me voi myöskään
ryhtyä tavallisiksi
porvarillisiksi libe-
raaleiksi". Niinpä,
kun sen paremmin
marxismi kuin li-
beralismikaan ei
näytä tarjoavan
juurikaan toivoa,
he menettävät toi-
vonsa. Ja Foucault on todella haka toivottomuudessa. Kun
häntä lukee, tavoittaa tunteen siitä, miten mikään ei kos-
kaan muutu ja miten kaikki palautuu lopulta valtaan.

*R.K.: Jos 'ulkomaailman' kehityskulut eivät juuri vaikuta
filosofian kentille, millaisena näet päivänvastaisen asetel-
man? Vaikuttaako filosofia – sanotaan vaikka pragma-
tismi – niihin yhteiskunnallisiin konteksteihin, joissa se
esiintyy?*

R.R.: Filosofian - saati pragmatismien - vaikutus ei juuri
ulotu yliopiston ulkopuolelle. Mutta joskus muutokset filo-
sofiassa muuttavat sitä älyllistä ilmapiiriä, jossa opiskeli-
jat varttuvat. 60-luvulla nuorisoa kasvatettiin Marxilla,
nyt Foucault'n hengessä – ja onhan siinä eroa. Marx sen-
tään oli eskatologinen, mitä Foucault ei ole. Tällaisella
erolla on hienovaraisia, pitkän aikavälin vaikutuksia sii-
hen, millaisin välinein opiskelijat tottuvat maailmaa ajat-
telemaan. Mutta ei muutos tai vaikutus ole millään muo-
toa dramaattista.

Emme saisi olettaa, että filosofien pitäisi 'astua johtoon'
poliittisissa tai julkisissa kysymyksissä vain siksi, että he
sattuvat olemaan filosofeja. Akateemisen oppialan edus-
tajuuden ei pitäisi antaa kenellekään mitään kanttia vaa-
tia minkäänlaista johtajuutta. Joskus tietysti jokin tie-
teenala voi saada aikaan jotain yhteiskunnallisesti ja sosi-
aalisesti tärkeää. Kun esimerkiksi keksittiin keynesläinen
taloustiede, tuli taloustieteilijöistä paljon hyödyllisempiä
kuin ennen. Mutta mitään yhtä dramaattista tuskin syn-
tyi filosofiasta.

R.K.: Jos filosofia ei siis käsittele aikansa pulmia eikä juuri vaikuta aikansa ajattelutapoihin, mikä sen tarkoitus oikein on?

R.R.: Itse pidän filosofista, joka toimittaa eräänlaisen älyllisen historioitsijan virkaa. Hän katsoo kuinka ihmiset ovat ajatelleet ennen, miten ihmisten käsitys itsestään on muuttunut ja hän tekee ehkä ehdotuksia siitä, miten se voisi muuttua tulevaisuudessa. Ajattelen Hegeliä ja Heideggeria tarinoitsijoina, joiden kertomuksen esittävät meille, miten matkasimme antiikin kreikkalaisista tähän päivään, miten muutuimme, mikä muutoksessa oli hyvää ja mikä huonoa, mitä voitimme ja mitä menetimme matkalla. Dewey kirjoitti paljon samaan tapaan. Monet hänen parhaista kirjoistaan näyttävät, kuinka verrattomasti parempi Eurooppa on nyt kuin koskaan ennen. Spencer ja Marx kertoivat myös näitä tarinoita.

Ilman tällaista spekulatiivista älyllistä historiaa menettäisimme osan tietoisuudestamme. Vanha klisee sanoo, että jos et tunne mennyttä, toistat sen tulevaisuudessa. Jos et tiedä mistä tulit ja mitä vaihtoehtoja ihmisillä aikanaan oli, et ole erityisen hyvin varustettu keksimään uusia piirteitä tai ominaisuuksia ihmiselle. Menneisyyden tutkimuksella onkin utooppisia implikaatioita. Se auttaa näkemään, että olemme olleet menossa tiettyyn suuntaan, joka saattaa olla aivan väärä – aivan kuten Heidegger sanoi. Jos ei tällaista historiankirjoitusta ole, jäädyään helpommin jumiin nykyisyyteen ja otetaan nykyiset ajatusrakennelmat ja instituutiot ylittämättöminä ja annettuina.

R.K.: Filosofian tehtävä on siis lopulta kuvata entisiä ajattelun tapoja, jotta mielikuvituksemme ei typistyisi?

R.R.: Niin. Tietysti filosofit tekevät kaikkea muutakin. Mutta minun mielestäni todella kiinnostavat filosofit tekevät tätä. Habermas on tästä loistoesimerkki. Hänen työssään on vahva utooppinen tarina 'vääristymättömän kommunikaation' aikakauden tulosta, tarina, joka rakentuu kertomukselle siitä, kuinka kuljimme Kantista nykypäivään.

R.K.: Kuinka yksityisen ja julkisen rajankäynti istuu näihin ajatuksiin. Tekisitkö eron filosofin yksityisen ja julkisen merkityksen tai roolin välillä?

R.R.: Monet ihmiset kirjoittavat useille erilaisille yleisöille. Oletetaan, että kirjoitat vaikkapa suosikkikirjailijastasi – Emersonista tai Proustista tai vastaavasta. Tiedät kyllä tismalleen, että 99 prosenttia ihmisrodusta ei piittaa tippaakaan Emersonista tai Proustista, mutta se ei haittaa, koska oikeastaan kirjoitat itsellesi ja kenties pienelle Proustin lukijoiden piirille.

Toisinaan taas haluat antaa panoksesi johonkin suurempaan poliittiseen kampanjaan tai pyrkimykseen, kenties republikaanien voittamiseksi, lakien muuttamiseksi tai kannattaaksesi kansalaisoikeusliikettä tai seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia. Silloin kirjoitat kansalaisten piirille, erilaiselle yleisölle.

R.K.: Olet voimakkaasti tuonut esiin ajatusta filosofiasta toimintana, jossa ihminen voi luoda itsensä uudelleen, ja kuvaa filosofista eräänlaisena "vahvana runoilijana", joka

käyttää kieltä ja käsitteitä uusin, ennakoimattomin tavoin. Onko tällainen itsensä luovan filosofin pyrkimys ja rooli viime kädessä kuitenkin vain yksityistä, privaattia toimintaa.

R.R.: Se alkaa yksityisenä. Jos olet onnekas, siitä voi tulla julkista. Joskus jokin, minkä ihminen ajattelee nähneensä tai tavoittaneensa saa hänestä voimakkaan otteen, ja joskus se, mitä ihminen kuvittelee nähneensä näyttää hyvältä myös muista ihmisistä. Toisinaan tämä julkisuus syntyy heti, joskus siihen kuluu 50 vuotta. Esimerkiksi Nietzsche oli äärimmäisen yksityinen kirjailija. Hänellä ei ollut yleisöä, eikä hänen kirjoituksiaan lukenut juuri kukaan – 50 vuotta myöhemmin kaikki lukivat hänen tekstejään. Mutta olisi voinut käydä toisinkin. Olisi voinut selittää tyhjentävästi sitä, miksi kaikista 1800-luvun sisäänpäinkääntyneistä, profetoivista kirjoittajista juuri Nietzsche on niin tärkeä. Niin vain on. On mahdotonta tietää etukäteen, kenen tekstit ja ajatukset ovat kelvollisia vain hänen omaan yksityiseen kulutukseensa ja kenen kirjoituksilla on laajempaa käyttöä. Vain aika näyttää.

Filosofin yksityinen itsensä luomisen tapahtuu – tai sen pitäisi tapahtua – siis kokonaan itsenäisessä sfäärissä, jonne minkäänlaiset yhteiskunnallisen vastuun tai julkisen harkinnan pohdinnat eivät ylety tai kuulu.

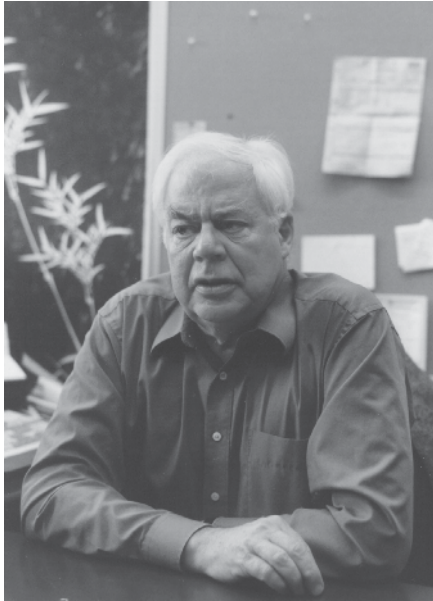
Ei tähän mitään sääntöä ole olemassa. Nietzschen olisi ollut hölmöä piitata politiikasta. Hän ei tietänyt siitä mitään, hän vähät välitti julkisista asioista, hän keskittyi vain luomaan Nietzscheä. Mutta kävi niin,

että tästä erityisestä, ainutlaatuisesta itsensä luomisen projektista tuli sellainen, joka kiinnosti lukuisia muitakin ihmisiä. Toisaalta, vaikkapa Habermasilla ei ole mitään intoa luoda itseään. Hän haluaa olla uudelleenluomassa Saksaa, missä hän on tietysti mielessä myös onnistunut. Tänäpäin Saksa on hänen vuokseen hiukan toisenlainen. Mutta ei tietysti ole mitään sääntöä, joka sanoisi, pitääkö filosofin ottaa mallikseen Nietzsche taikka Habermas. Eri-laiset puuhut sopivat erilaisille tyypeille. Molemmat herrat ovat hirveän tärkeitä filosofeja, vaikka heillä ei käytännöllisesti katsoen ole mitään yhteistä.

Samanlainen erottelu toimii myös yksittäisten filosofien 'sisällä'. Jotkut kirjoitukseni tarkoitan oikeastaan vain itselleni, enkä oikeastaan piittaa yhtään, lukeeko joku niitä vai ei. Kun esimerkiksi kirjoitan Derridasta, yritän vain tehdä hänen sanomisistaan selkeämpiä itselleni, täysin omia tarkoituksiani varten. Epäilen, ettei niillä teksteillä ole juuri kiinnostavuutta, jollei ole niin Derridan lumoissa kuin itse olen. Toisinaan taas haluan olla yhteiskunnallisesti hyödyllinen, kunnan kansalainen, antaa tukeni hyvälle hankkeille ja asioille. Silloin kirjoitan toisenlaisia juttuja; kaikki kulkevat edestakaisin suhteellisen yksityisen ja suhteellisen julkisen välillä.

R.K.: Voisiko positiosi tässä suhteessa kiteyttää sanomalla, että yhtäältä jokaisen yksilön – myös filosofien – velvollisuus on etsiä yhä uusia tapoja kuvata maailmaa tai kertoa oma tarinansa, ja että tämä on ja sen pitäisikin olla yksityistä puuhaa. Toisaalta taas yhteiskunnan tai yhteisön velvollisuus on antaa tämän etsimisen tapahtua vapaasti?

R.R.: Kyllä. Täsmälleen niin.

R.K.: Eräs tuotantoasi yhdistävä ja siinä toistuva teema on pyrkimys päästä eroon ajattelun metafysisestä ulottuvuudesta. Onko tämän varmojen ja pysyvien kriteerien tai sellaisten etsinnän hylkäämisellä tarkoitus saada meidät ajattelemaan entistä intensiivisemmin omia, ajankohtaisia ratkaisujamme? Onko metafysiikan hylkäämisessä kyse siitä, että meidän on jokaisen on lopulta ajateltava itse?

R.R.: Sanon mieluummin, että ”meidän” on ajateltava itse. Meneillään on minun nähdäkseni juuri maailmanhistoriallinen muutos. Meillä oli ennen tapana sanoa, että ihmisillä on velvollisuuksia jotakin ei-inhimillistä kohtaan – kutsuttiinpa tätä jotakin sitten Totuudeksi, Tieteeksi, Todellisuuden luonteeksi, Jumalan tahdoksi tai joksikin muuksi. Sellaiset kirjoittajat kuten Dewey ovat kuitenkin nostaneet esiin ajatuksen, jonka mukaan ihmisten ainoa vastuu maailmassa on vastuu toisille ihmisille.

Tarkemmin sanottuna eräs tärkeimmistä velvollisuuskäsitteistämme on ajatella ja keksiä uusia tapoja olla ihminen. Meillä on velvollisuus osoittaa solidaarisuutta toisille ihmisille. Ja tähän solidaarisuuteen sisältyy velvollisuus olla mukana ihmisten yhteisessä projektissa, joka kysyy millaisia ihmisten kuuluisi olla. Mutta tämä on eri asia kuin yrittää pohtia Ihmisluonnon perään tai esittää muita metafysisiä kysymyksiä.

Ei ole niinkään kiinnostavaa etsiä sitä, olemmeko me vastuussa vain itsellemme tai muiden ihmisten luomalle ’yhteisölle’. Minusta on tärkeämpää pohtia sitä, ovatko ihmiset vastuussa itsestään jollekin ei-inhimilliselle tasolle. Ennen modernia aikaa, kun elämä oli hyvin raskasta, filosofit, papit, profeetat ja muut älyköt halusivat löytää jonkun ei-inhimillisen tahon, johon ripustautua: Jumalan tai jumalia, platoniset ideat tai jotain, josta ihminen ei voisi päättää.

Ranskan vallankumouksen jälkeen asiat paranivat hiukan. Ihmisten koulutus parani, heillä alkoi olla hiukan enemmän rahaa ja niin edelleen. Sitä seurasivat kirjoittajat kuten Mill ja Dewey, jotka ehdottivat, että ”unohtakaa ei-inhimillinen ja keskittykää vain siihen, mitä ihmiset voivat itse luoda itsestään”. Minusta tässä on suuri ero. Metafysiikan perinnössä etsitään toivon perusteita ihmiskunnan ulkopuolelta. Antimetafysiikan sanoma puolestaan on: jos meillä on jotain toivoa, se on ihmisten omassa kyvyssä keksiä itse ja unelmoida.

Siksi väitän, että metafysiinen perinne on tikapuut, joita pitkin olemme kiivonneet, mutta joita emme tarvitse enää. Voimme heittää tikapuut kädestämme ja jatkaa matkaa ilman niitä. Metafysiikka on huikea perinne, joka jatkuu aina Ranskan vallankumoukseen asti. Se tekee koko vallankumouksen mahdolliseksi. Mutta sen jälkeen metafysiikan voi vähin erin panna syrjään ja unohtaa. Siitä on tullut vanhentuneiden työkalujen kokoelma. Emme oikeastaan tarvitse sitä enää.

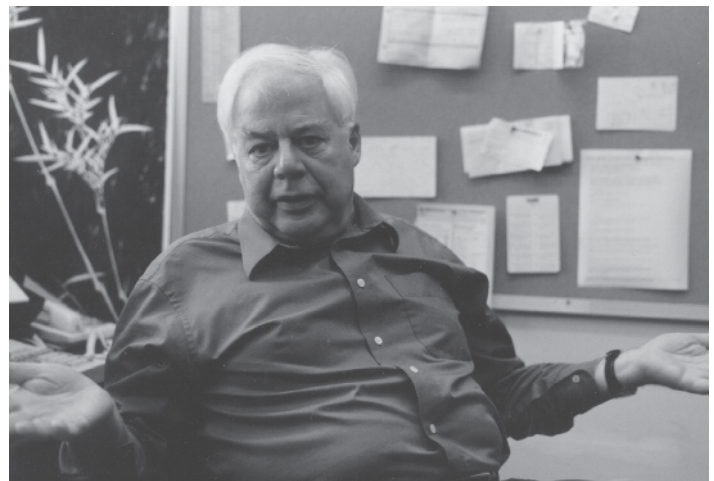
R.K.: Mitä metafysiikka sitten oikeastaan haittaa? Minkä tiellä se on?

R.R.: Se on haitta, koska se koostuu vääristä kysymyksistä. Se asettaa edelleen sokraattisia kysymyksiä: mitä on moraalisuus, mitä on hyvyys ja muuta sen tapaista. Metafysiikka alkaa siitä, kun Platon yrittää vastata näihin Sokrateen kysymyksiin. Pragmatistin näkökulma taas on toinen: näillä asioilla ei ole olemuksia, vaan ne ovat sitä, millaiseksi me kulloinkin teemme ne. Ne ovat taideteoksia, joita jokainen sukupolvi muokkaa uudelleen, pikemmin kuin asioita, joiden luonteen voimme jotenkin paljastaa tai löytää. Kysymysten ero on todella suuri.

R.K.: Mitä tällaisista lähtökohdista käsin sitten tapahtuu kyvyllämme arvioida asioita? Joidenkin mielestä kehittäelysi johtaa väkisin kaikkien kriteerien suhteellistumiseen ja viimein rajattomaan relativismiin.

R.R.: Totta onkin, että filosofit ovat opettaneet meitä sanomalla: Teillä täytyy olla kriteerit! Mutta mitä meillä oikeastaan on ollut? Minusta kriteerien sijaan meillä on pikemminkin ollut yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä tapoja, jotka ovat ajan saatossa muuttuneet. Pragmatistit sanoivat ja sanovatkin toisin. Meidän mielestämme tärkeää ei ole Ihminen tai Oikeus tai Mikään, vaan se kuinka kasvatamme lapsemme, millaisia sosiaalisia tapoja ja tottumuksia rohkaisemme. Se oli ja on eräs tapa sanoa: Unohtakaa kriteerit!

Kriteerien metsästyksen panee ajattelemaan, että voit löytää jotain etsimällä ei historiasta vaan pikemminkin sen

yläpuolelta tai takaa ja syvältä sen pinnan alta. Pragmatistiselta kannalta kriteerit eivät ole enempää kuin se, mitä ihmiset kulloinkin käyttävät kriteereinä. Mutta ihmisten kriteereiden ei suinkaan tarvitse olla samoja kuin heidän esi-isiansä.

Emme voi panna esi-isiamme paremmaksi yrittämällä katsoa ihmisyyden tai historian tuolle puolen – voimme vain oppia edeltäjiemme virheistä. Voimme joskus nähdä, kuinka esi-isämme käyttivät tällaisia tai tuollaisia arvioinnin perusteita – ja nähdä mihin se johti. Kun olemme päässeet eroon tarpeestamme nähdä historian tuolle puolen tai sen yli, meillä on yhä jäljellä kyky verrata itseämme menneeseen ja erilaisiin mahdollisiin tulevaisuuksiin. Siksi minusta kiinnostavimmat filosofit ovat juuri eräänlaisia älyllisen elämän historiankirjoittajia, joiden tarinoissa mennyt asettuu suhteeseen utooppisen tulevaisuuden kanssa.

R.K.: Yhtäältä siis ajattelempa niiden tapojen ja tottumuksien puitteissa, joiden seassa satumme elämään. Mutta toisaalta tunnut myös ehdottavan, että filosofian arvo tai suuruus on sen kyvyssä ylittää erilaisia ’vallitsevia’ tai paradigmaattisia ajattelutapoja. Mikä sitten on pohja tai voima, jolta tämä uusien sanastojen ja ajattelutapojen luomisen oikein ponnistaa?

R.R.: Nerous. Kenties pienet hermostolliset poikkeamat tai jotain. En usko, että on olemassa mitään syvää selitystä. Jeesus ilmaantui jostain ja sanoi, että ”kaikki ihmiset ovat veljiä”. Kaikki ajattelivat, että hän oli järjiltään, mutta ajatus kuitenkin tarttui. Se oli hyvä ajatus, mutta ei minulla ole aavistustakaan, mistä se sai alkunsa. Marx väitti, että Euroopan porvaristo riistää työnväenluokkaa - ja

hän oli oikeassa. Mutta mistä se tuli hänen mieleensä. En tiedä. Hyvä että jonkun mieleen tuli.

R.K.: Et siis näe mitään säännönmukaisuutta tai vaikuttavaa suhdetta näiden 'nerojen' ja heidän aikansa ja kulttuuriensa välillä. Eikö vallankumouksellisilla ajatuksilla ole ollut mitään tasolla välttämätöntä suhdetta omaan ympäristöönsä?

R.R.: En usko että on mitään menetelmää uusien sanastojen keksimiseksi tai vanhojen kritisoinniseksi. Eräs piirre, jossa foucaultaisuus menee minusta vikaan on, että Foucault antaa vaikutelman kuin olisi olemassa tekniikka, jonka avulla voi nähdä kaiken läpi ja kritisoida kaikkea. En usko, että mitään sellaista metodologiaa tai tekniikkaa on. Minusta kaiken kritiikin muoto pitäisi olla yksinkertaisesti ajatus: "Ei asioiden tarvitse olla näin, ne voisivat olla myös noin." Tämä muoto edellyttää mielikuvitusta, eikä mielikuvitukselle ole olemassa metodologiaa. Rooman valtakunnassa kukaan ei uskonut tai ajatellut, että ihmisten veljeys voisi tai sen pitäisi olla tavoite. Mutta kristityt ehdottivat, että niin voisi olla. Viktorian ajan Englannissa kaikki ajattelivat, että köyhät eläisivät aina keskuudessamme, mutta sitten Marx, mielikuvituksellista kyllä, ehdotti ehkä näin ei tarvitse olla. Me sanomme, että tällaisia ajatuksia keksineet ihmiset ovat 'neroja' tai 'suuria'. Mutta meidän on vain odotettava heidän tulemistaan. Ei heidänkaltaisiaan voi tuottaa.

R.K.: Eräs pragmatismien ja sen vastaanoton pulmista on tietysti ollut se, että pragmatismia luetaan usein perinteisen realistisen käsityksen näkökulmasta. Sieltä käsin pragmatismiin onkin aika vaikea saada tolkkua.

R.R.: Tämä on aivan totta. Ja minusta se myös osoittaa, että pragmatismi on paljon radikaalimpi ajattelutapa kuin useimmat ihmiset ajattelevat. Se nakertaa maata monien tavanomaisten uskomustemme alta. Aika usein pragmatismia moititaan siitä, että se on arkijärkistä, yritys ilmaista tavanomaisia, arkisia itsestäänselvyksiä filosofisesti. Mutta pragmatismi on itse asiassa monien arkijärkisten asettamustemme vakavaa koettelemista.

R.K.: Mikä on ollut turhauttavinta pulma, kun olet yrittänyt nostaa näitä asioita keskusteluun?

R.R.: Kenties kaikkein turhauttavinta on tämä ajatus 'postmodernista relativismista', jota kaikki tietysti vastustavat. Minua kutsutaan usein sanoilla 'taas yksi postmoderni relativisti'. Kun on kuullut tämän, on helppo olla lukematta, mitä itse asiassa yritän sanoa. Minut ja ajatukseni pannaan syrjään termillä, joka omasta mielestäni ei tarkoita juuri mitään. Se on vain nimilappu kaikelle älyllisesti mädälle. Mutta mitä tällaiselle leimaamiselle mahtaa?

Pragmatistille relativismi on käytännöllisesti mahdoton asenne tai asema, koska relativismin pohjalta on mahdoton toimia. Tässä mielessä voikin sanoa, ettei relativisteja ole olemassakaan. Mutta mitä nämä ihmiset sitten relativismilla tarkoittavat? Luulen, että tarkoittavat antiabsolutismia, sitä että vastustaa metafysiikkaa, että ei usko ihmisten olevan vastuussa millekään ei-inhimilli-

selle taholle. Mutta tätä määritelmää relativismisyytöksen esittäjät eivät myönnä. Siksi keskustelu on umpikujassa. Minulle heidän syytöksensä relativismista ovat metafysiikan oireita, heille minun pragmatismini on irrationalismin ilmentymä. Emme siis etene ollenkaan.

R.K.: Missä määrin tässä on kyse kieleen sisältyvästä pulmasta? Onko kielessä jotain niin 'luonnollisesti' tai vahvan tavanomaistuneesti realistista perintöä, että kun ylipäätään tulee sanoneeksi jotain, tulee samalla väittäneeksi jotain siitä, kuinka asiat 'oikeasti ovat'?

R.R.: Minusta meidän ei ole välttämätöntä ajatella näin tai alistua tähän. Tarvitaan koko lailla filosofiaa pohdintaa, jotta voi omaksua 'ei-realistisen' käsityksen kielestä. Täytyy omaksua darwinilainen asenne ja oppia ajattelemaan ihmisiä, jotka vaihtavat ääniä ja merkkejä keskenään pyrkivään tekemään keskinäisen yhteistyönsä mahdolliseksi. Täytyy yrittää ajatella tällaista kielen käytännöllistä funktioita ikään kuin ensisijaisena, suhteessa esimerkiksi 'tosiasioiden esittämisen' funktioon. Se ei ole mikään helppo tempu. Wittgenstein oli ensimmäisiä, joka tätä ehdotti. Siihen hänen maineensa perustuukin. Hän oli yksi ensimmäisistä filosofeista, joka sanoi, että kenties kielen tehtävä on auttaa organismeja niiden yhteistyössä eikä antaa

niille kykyä saada asiat 'oikeasti' selville. Wittgenstein oli tämän ajatuksen suhteen epäjohdonmukainen, mutta toisaalta, käytännöllisesti katsoen kaikki muutkin ovat olleet.

Jos analyttisessä filosofiassa ylipäätään on mitään mieltä, se liittyy tähän. Sen mieli on antaa Davidsonin ja Brandomin kaltaisten kirjoittajien vakuuttaa meidät kieli-käsityksestä, joka ei painota kielen tosiasioita esittävää elementtiä.

R.K.: Eräs ratkaisuyrityksesi kirjoittaa ja toimia pragmatistina on ollut ajatus ironisesta suhtautumisesta. Sen mukaan meidän täytyy osata yhtä aikaa luottaa omaan käsityksemme, vaikka 'tiedämmekin', että myöhemmin tai toisesta näkökulmasta käsin luotamme jonkin katoavaan ja kenties 'vajavaiselta' näyttävään. Onko ironia itse asiassa eräs harvoista strategioista jäljellä maailmassa, jota niin voimakkaasti muokkaavat ja määrittävät realistiset ajatteluperinteet?

R.R.: Ajattelen ironiaa vapauttavana asenteena. Se sallii meidän ajatella tähän tapaan: "Sikäli kuin tiedän, se, mitä nyt teemme ja sanomme, näyttää luultavasti naurettavalta seuraavalla vuosisadalla tai jotain, mutta hitot siitä, yritän ainakin sen minkä osaan!". Minulle metafysiikka merkitsee sitä, mitä Dewey nimitti 'varmuuden kaipuuksi' (*the quest for certainty*). Asetankin ironistin ja metafysiikon vastakkain. Metafyysikko kaipaa kipeästi varmuutta asioista. Ironisti tokaisee: "Jep. Olisihan se mukavaa olla varma, mutta voimme elää ilman sitä."

